

iniatuur

Jaargang 22 **1** mrt. 2018

**Vereniging
Vrienden Martinikerk**

Secretariaat
Martiniekerkhof 3
9712 JG Groningen

Telefoon
050 311 12 77

E-mail
vriendenmartinikerk@gmail.com

Website
www.vriendenmartinikerk.nl
www.martinikerk.nl

Colofon

Redactie
Marlies van Kruining
Antoine van der Meer
(redactiesecretaris)
Tonko Ufkes
Jan Visser

Medewerker
Leendert J. Joosse

E-mail
info@martinikerk.nl

Druk
Marnedrukkers, Leens

Foto: Antoine van der Meer

et stadswapen op een van de herenbanken in de Martinikerk
(zie artikel op pag. 4 en 5).

an de redactie

Met dit nummer van Miniatuur gaan we een nieuw tijdperk in namelijk zonder onze vertrouwde hoofdredacteur Sybren Sybrandy. In dit nummer vindt u een artikel van dr. L.J. Joosse over een minder bekende Groningse burgemeester uit de 17e eeuw, zijn plaats en functie in de Martinikerk.

Verder nog enkele foto's van onze jubileumviering op 12 juli 2017. Het geeft de niet-aanwezige leden een mooie indruk van het optreden van "Wessel Gansfort". Ook is er aandacht voor de aanbidding van het drie-luik waarover in het vorige nummer al is bericht. Tenslotte kondigen we de jaarvergadering van onze Vereniging Vrienden Martinikerk aan en de lezing die daarop zal volgen op zaterdag 24 maart a.s.

Marlies van Kruining, Antoine van der Meer, Tonko Ufkes, Jan Visser

genda Martinikerk

Met ingang van dit nummer plaatsten we geen uitvoerige evenementen-agenda meer in Miniatuur. Omdat we maar drie keer per jaar verschijnen, kunnen we de agenda niet echt up to date aanbieden. En dat geeft wrevel bij sommige organisaties, waarom het ene concert wel wordt vermeld en het andere niet.

Uiteraard is er een passende oplossing: de meest actuele stand vindt u op internet onder www.binnenstadskerken.nl. U klikt dan op het tabblad "agenda" voor alle activiteiten.

Kerkdiensten

We plaatsen geen uitvoerige evenementen-agenda meer in Miniatuur. Omdat we maar drie keer per jaar verschijnen, kunnen we de agenda niet echt up to date aanbieden. En dat geeft wrevel bij sommige organisaties, waarom het ene concert wel wordt vermeld en het andere niet. Uiteraard is er een passende oplossing: de meest actuele stand vindt u op internet onder www.binnenstadskerken.nl. U klikt dan op het tabblad "agenda" voor alle activiteiten.

Kerkdiensten

Wijkgemeente Martinikerk:

Elke zondag: 9.30 uur en 19.00 uur (op de tweede zondag van de maand om 17.00 uur).

www.wijkgemeente-martinikerk.nl

GSp - Studentenplatform voor Levensbeschouwing:

Elke zondag: 11.30 uur en twee keer per maand Vesper: 17.00 uur (1 oktober tot 1 juni).

www.gspweb.nl

Toeristische openstelling Martinikerk

Voor toeristische bezoekers is de kerk tot en met eind april geopend via "De Kosterij", het restaurant aan de voet van de Martinitoren. De entree bedraagt € 1,00 per persoon. Er zijn gedurende deze periode geen toeristische vrijwilligers aanwezig. Op de website vindt u onze openingstijden. Kijkt u daar even goed op, er vallen dagen of dagdelen uit in verband met andere activiteiten.

Vanaf begin mei zijn de vrijwilligers er weer en is de kerk meestal open van dinsdag tot en met zaterdag van 11-17 uur. Maar ook hier geldt: kijk voor de zekerheid van tevoren op de website!

Contactgegevens Martinikerk:

Martinikerkhof 3, 9712 JG Groningen

tel: 050-3111277

E-mail: info@martinikerk.nl

website: www.martinikerk.nl

Twitter: @Martinikerk

Geert Pruiksmas laat Wessel Gansfort herleven bij onze jubileumviering op 12 juli 2017 - (Foto's: Willem Hoiting)

Afscheid van Sybren Sybrandy

Vanaf 2010 heeft Sybren als hoofd-redacteur ons blad gediend en nu vindt hij het, gezien zijn leeftijd, welletjes. Dat is jammer want Sybren heeft veel kennis van historie en heeft een groot netwerk op dit gebied. Dat is niet vreemd, want hij was ca. 30 jaar betrokken bij een bibliotheek, eerst drie jaar in Leeuwarden en vanaf 1981 bij bibliotheek van de Rijksuniversiteit, waarvan lange tijd als hoofd vakreferenten. In 2007 nam hij afscheid van de RUG.

Als rasechte Fries publiceerde hij sinds 1970 heel veel in de Friese taal, maar daarna schreef hij ook andere werken. Vorig jaar zelfs nog, samen met Piter van Tuinen, het boek "Geldzucht en godsvrucht. Bloemlezing uit de brieven van rector Reinerus Neuhausius (1608-1679)".

Maar zijn grootste werk schreef hij samen met bibliothecaris Alex Klugkist in 2012 "Van knekelhuis tot kloppend hart. Geschiedenis van de bibliotheek van de RUG, 1615 tot heden". Daaruit blijkt wel zijn kloppend hart voor historie!

Naast alle schrijverij was hij tot eind vorig jaar ook lange tijd scriba van de Algemene Kerkenraad van de Protestantse Kerk in Groningen. En tot slot was hij ook 10 jaar vrijwilliger achter de toeristische balie in de Martinikerk.

Met spijt laten wij Sybren gaan en danken hem hartelijk voor zijn inzet om onze mooie kerk op allerlei manieren onder de aandacht te brengen.

Een opvolger hebben wij helaas nog niet gevonden, we zijn op zoek.

Oproep

Zowel de redactie van Miniatuur alsook het bestuur van de VVM kunnen wel wat versterking gebruiken:

- De redactie zoekt speciaal iemand die de taak van Antoine van der Meer als secretaris kan overnemen, dus handig is met computer.
- Het bestuur van de VVM zoekt versterking op het gebied van administratie.

Ook als u personen kent die geen VVM-lid zijn, maar wel dit soort werk kunnen en willen doen: geeft u het alstublieft aan ons door.

Reacties aan het secretariaat van de VVM e-mail vriendenmartinikerk@gmail.com.

Hendrick in de herenbank

Dr. Leendert J. Joosse

Vandaag zal Hendrick Schonenborch voor velen van u een onbekende zijn. Zelfs in Groningen, waar hij jaren zijn plaats heeft gehad in de herenbank, het raadsgestoelte in de Martinikerk. De herenbank aan de rechterkant wel te verstaan. Het linker gestoelte was immers bestemd voor de Ommelander heren. Beide gestoelten stonden "aen de Noordt sydt in het Choor vande Martinikerck". In de eerste bank rechts zat Hendrick, sinds 1627 een van de burgemeesters van de stad Groningen.

De "stadse" herenbank in de Martinikerk

Geen wonder dat hij vandaag onbekend is. Maakt dat hem onbemind? Wie zich misdroeg, of wie omgekeerd iets opvallends en bijzonders voor de stad presteerde, of een heldendaad verrichtte, werd vermeld in de annalen. Zo kwam je met naam en toenaam in het collectieve geheugen terecht. Dat was met de vooraanstaande Hendrick Schonenborch niet het geval.

Hendrick Schonenborch leidde een normaal leven. Maar hij speelde wel een duidelijke rol in de geschiedenis van Stad en Lande. Na zijn studie werd hij in 1607 een van de Groningse hoplieden. Hij maakte snel carrière als conrector van het gymnasium en werd secretaris van de nieuwe academie, de universiteit. Bij herhaling werd hij burgemeester, in 1623 bewindhebber van de West-Indische Compagnie (WIC) en secretaris van de Gedeputeerde Staten van Stad en Ommeland. Op zich is dit alles niet zo vermeldenswaardig. Anderen maakten eenzelfde ontwikkeling door.

Toch, uit het toenmalige gewone leven van de stad en van de Noordelijke Nederlanden is er wel iets meer over hem te vertellen. Want hij verdiende zijn plaats in de herenbank van de Martinikerk. Hij werd een sterke schakel van de kerkelijke gemeenschap met de stadsofficieren (hoplieden) of de krijgsmacht, met het stadsbestuur, en zelfs met de verre kolonie van de WIC in Brazilië waar Stad en Lande destijds zoveel oog voor hadden.

Samen met Albert Hooftman, Bartholt Wicheringe en Willem Vierssen behoorde hij tot de reformatorische factie in Groningen. Als hopman trad hij in 1607 in dienst van de Friese stadhouder Willem Lodewijk. Hij behartigde de Oostfriese krijgszaken van de Groningse garnizoenen, inclusief de financiering, samen met de commandanten van Bourtange, Delfzijl, Leeroord en Lingen en zorgde voor de bouw van de Nieuweschans. Vanaf 1626 werd hij om de twee jaar ouderling in de Martinikerk. Zijn tweelingbroer Johannes werd predikant te Aduard en Garnwerd; zijn jongere broer Wolter kocht na een bewogen leven graf nr. 360 in de Martinikerk in 1661.

Als officier en conrector kreeg Hendrick zijn zitplaats aanvankelijk in de tweede herenbank. Deze bank was bestemd voor de officier van gezondheid der schutterij, de rector, het personeel van het gymnasium en de kommies ter secretarie. Als burgemeester kun je Hendrick sinds 1627 in gedachten zien zitten op de eerste rij, althans wanneer hij als officier niet te velde met het leger wegtrok. De voorste bank was namelijk voorbehouden aan de burgemeesters, de stadsraden en de majoor van de schutterij. Alle zitplaatsen kostten geld en jaarlijks werd er dan ook door Hendrick voor betaald.

Zijn leven en bijdrage in Stad en Lande kenmerkte zich door de bemiddelende rol die hij in allerlei opzichten heeft vervuld. Uiteraard was hij als ouderling direct betrokken bij wat er in de Martinikerk gebeurde. Blijkens de notulen van de kerkenraad liet hij zich gelden in menige kerkvergadering. Hij was amper ouderling of de predikanten vroegen hem mee te beslissen over de nieuwe lidmaten die deelnamen aan de avondmaalsviering van 1626.

Het jaar daarop vroeg de raad hem te bemiddelen in een ruzie tussen hoplieden, nadat de betrokkenen voor de kerkenraad waren gedaagd maar niets wilden erkennen. Hopman Johan van Dick was slaags geraakt met hopman Johan Mepsche. In de bijeenkomst van hoplieden was het niet bij scheldwoorden gebleven; beiden waren met elkaar op de vuist gegaan. Hendrick wist de twist snel te beslechten, zodat de rust in de krijgsmacht terug was. De opgetogen vermelding daarvan valt nauwelijks op in de notulen van 3 januari 1627, evenmin als zijn bemiddeling op 7 december 1636, tussen de predikanten La Haye en Gomarus. Hun

De enige bekende afbeelding van Hendrick Schonenborg. Hij loopt samen met de tweede burgemeester van Groningen, Hugo van Nyeveen, mee in de lijkstatie voor graaf Ernst Casimir. Op dit blad zijn zij de laatste figuren geheel rechts. Wie wie exact is is helaas niet te achterhalen. (Deel van de begrafenisstoet van Ernst Casimir, graaf van Nassau-Dietz te Leeuwarden (plaat 14), 1633, J. Hermans, naar Jelle Reyners, 1634; Collectie Rijksmuseum Amsterdam)

onmin was een week later ook voorbij. Dat lees je in een kleine notitie in de notulen. Het maakt wel nieuwsgierig naar wat er dan aan de hand was, maar het was voorbij en dus werd er niet over uitgeweid!

Op 18 januari 1637 meldde Hendrick de kerkenraad dat burgemeesters en raad akkoord gingen met de aanstelling van een nieuwe voorlezer in de Martinikerk.

Een zaak die de kerkenraad en het stadsbestuur al evenzeer aanging was het verzoek een dansschool te mogen opzetten. Hendricks medewerking aan het besluit om de beoogde dansschool in de stad pertinent te weren viel al evenmin uit de toon van de toenmalige gang van zaken. Het werd kort opgetekend. Nog minder viel zijn pleit op om de predikant van Leeuwarden, Johannes Martini, als predikant naar Groningen te halen ter vermeerdering van het aantal stadspredikanten in 1637.

Door zijn brede netwerk in Stad en Lande en in Leeuwarden, waar zijn studievriend Derck Dibbetz rentmeester was van de Friese stadhouder, bewerkte hij met zijn zwager Bartholt Wicheringe dat Stad en Lande in 1640 een Oranje tot stadhouder koos. Zijn band met de Friese stadhouders werd hiermee intenser.

Als bewindhebber van de West-Indische Compagnie bemiddelde hij samen met Hendrik van Rooijen in de financiering van huursoldaten die naar Brazilië werden gestuurd. Ten bate van de kerk daar zorgde hij voor de uitzending van predikanten. De jonge Johannes Rademaker, die door Hendrick werd gepolst, trok zich terug op advies van zijn vrienden in Den Bosch na een ongeval. Maar Lambert Alberti en Rabbirus Eeckholt kregen, na toestemming van de WIC via Hendrick, ter bevestiging van hun predikantschap vóór hun uitzending de handen opgelegd in de kerkenraadkamer in de Martinikerk. Zij hebben daadwerkelijk ervaring opgedaan in Brazilië in de jaren 1638-1642.

Dat was de tijd dat Hendrick Schonenborch in de stad meewerkte aan de bestrijding van alcoholisme. Zo was de geleerde heer doctor Lange nogal eens dronken.

Schonenborch poogde mensen dus op het rechte pad te brengen. Zaken die nauwelijks breed uit de doeken werden gedaan. Dat zal een reden zijn geweest dat mannen als hij snel in de vergetelheid raken.

Kortom, Hendrick Schonenborch heeft heel wat goeds gebracht in onze regio zonder dat hij zich op zijn goede daden beroemde. Op zijn positieve inbreng in Stad en Lande mag vandaag best wel een keer de schijnwerper worden gericht. Bij dezen dus!

Literatuur:

C.H. van Rijn, 'Martinikerk', in: *Templa Groningana* (1910), 71-75.

W. de Lange, 'Raads- en Stadsgestoelten', in: *Pronkjewail* 5 (1967) 9, 7-10.

R. Steensma, *Het gebruik van de Hervormde kerken in Groningen*, Groningen 1974, 81-90.

J. Weegink-Schijve, 'Kerkinterieur voor en na de Reformatie, geïllustreerd aan de hand van drie Groninger stadskerken', in: G. van Halssesma e.a., *Geloven in Groningen*, Kampen 1990, 68-70.

L. J. Joosse, 'Een Groningse blik naar het westen: de broers Schonenborch', in: *Stad & Lande* 19 (2010) 2, 6-9.

verdracht drieluik “Tijd”

Na de jaarvergadering van de VWM op zaterdag 24 maart vindt de officiële overdracht plaats van het drieluik “Tijd”, dat sinds afgelopen najaar in de kooromgang hangt. In de vorige Miniatuur hebben we daar al over geschreven.

Het drieluik is een samenwerking tussen vier Noordelijke kunstenaars, verenigd in “Noorder Art”. Het zijn Jan de Boer, Mineke Gravers, Marja Hens en Siewke Ronner. Alle vier studeerden ze in 2014 af aan de Klassieke Academie.

Tegen de achtergrond van 3 grafzerken uit de Martinikerk en een aantal regels uit het gedicht “Tijd” van Rutger Kopland zijn een aantal echt Groningse portretten geschilderd.

Het linker luik toont de portretten van Hendrik Willem Mesdag, Rutger Kopland en Aletta Jacobs. Op het middendeel zijn volkszanger Jan de Roos, Jan Wiegers en Otto Eerelman afgebeeld. Het rechter luik wordt in zijn geheel in beslag genomen door een schildering van het beeld van Sint Joris, dat op het Martiniekerkhof aan de noordzijde van de kerk is geplaatst.

Bij de overdracht van het drieluik verschijnt een boekje, waarin de vier kunstenaars beschrijven waarom juist deze zerken en personen zijn uitgekozen en hoe het drieluik tot stand is gekomen.

We nodigen u hartelijk uit bij de overdracht van deze prachtige aanwinst!

Het drieluik van “Noorder Art” (Foto: Jan Haak)

Jan van Loon 80

Het is een goed gebruik de kunstenaar van de zomertentoonstelling te vragen wie hem (een "haar" hebben we nog niet gehad ..) mag opvolgen.

Yolanda Kraaijpoel, de weduwe van Diederik, die in 2017 exposeerde, hoefde niet lang na te denken: Jan van Loon. De beide kunstenaars hebben veel met elkaar opgetrokken.

Een mooie bijkomstigheid is, dat Jan dit jaar tachtig jaar oud wordt. In het voorjaar zal er een tentoonstelling van zijn werk te zien zijn in Museum Møhlmann in Appingedam. In de zomer is hij dan bij ons in de Martinikerk te gast.

Het zal met zijn opleiding, maar vast ook met zijn karakter te maken hebben dat hij zich niet aan een bepaald thema kan houden. In 1964 begon Jan van Loon met het exposeren van etsen en aquarellen. Het waren voornamelijk landschappen en een enkel portret.

Het aquarelleren doet Van Loon nog steeds, het etsen niet meer. Landschappen, stillevens, interieurs, portretten en figuurstukken wisselen zich af in zijn werk.

Hoewel hij zichzelf ziet als een beschouwer, een min of meer afstandelijke bekijker van de werkelijkheid, bezondigt hij zich, tot zijn eigen verbazing, steeds vaker aan symbolische werken. Titels zoals; Dromers, Waar zijn wij, De Maanschijder, enz. "Dat kan gevaarlijk zijn, kunst moet geen illustratie bij een verhaal zijn." Aldus Van Loon.

Veel schilderijen zijn gemaakt op Tenerife, waar hij een atelier heeft. Woeste zeegezichten, begroeide rots-wanden, en bijzondere stillevens zijn daar ontstaan.

Ter gelegenheid van deze dubbelexpositie zal een nieuw boek over zijn werk worden uitgegeven.

De tentoonstelling loopt dit jaar van 21 juli tot en met 8 september en is geopend op dinsdag tot en met zaterdag van 11-17 uur, uitgezonderd dagen, dat de kerk door verhuringen niet beschikbaar is. Hou daarvoor vooral de website van de Martinikerk in de gaten.

Jan van Loon: Een zondagmiddag

Jaarvergadering van de Vereniging Vrienden Martinikerk

De jaarlijkse algemene vergadering van de VWM zal in 2018 plaatsvinden op zaterdag 24 maart a.s. in de Kapel van de Martinikerk, aanvang 10.00 uur. De ingang is aan de achterzijde van de kerk tegenover het Provinciehuis.

De leden krijgen de stukken thuisgestuurd als bijlage bij dit nummer van Miniatuur of per e-mail als u uw e-mailadres aan ons hebt doorgegeven.

Als u dat nog niet deed, of het adres is gewijzigd, verzoeken wij u dit alsnog door te geven via **vriendenmartinikerk@gmail.com**

Vanaf ca. 11.15 uur zal de jaarlijkse lezing in het schip van de Martinikerk worden verzorgd door dhr. Bart Flikkema uit Haren, die betrokken is bij de geschiedschrijving van het voormalige Klooster Yesse in Essen (bij Haren).

Hij zal ons gaan vertellen over de arm van Johannes de Doper. Hoe is dat kostbare middeleeuwse relik in de Martinikerk terecht gekomen, wat is de bron van het verhaal en welke personen speelden daarin een rol? Welke verhalen werden er in de stad over verteld, en hoe beïnvloedde de relikwie de bouw van gasthuizen in de stad? Welke sporen zien we in de stad tegenwoordig nog van die arm? Deze, en nog veel meer vragen en de antwoorden daarop komen in de presentatie aan de orde.

De lezing is gratis toegankelijk voor iedereen (dus niet alleen voor leden van de VWM). Maakt u vooral ook anderen attent op deze lezing, of neem gasten mee. Dat kan helpen om nieuwe leden voor de VWM te werven, want ons ledental loopt behoorlijk terug.

De VWM heeft van de Belastingdienst de culturele ANBI-status gekregen. Dat betekent dat u uw donatie aan de VWM op uw belastingaangifte 2017 (binnen zekere grenzen) kunt aftrekken voor 125 %.

Tevens attenderen wij u op de mogelijkheid van een "lidmaatschap voor het leven" of een periodieke gift voor tenminste 5 jaar. Informatie hierover kunt u krijgen van onze penningmeester Gert Zuidema via vriendmartinikerk@gmail.com.

De VWM heeft een eigen website:

www.vriendenmartinikerk.nl

Daarop kunt u alle informatie over onze activiteiten vinden.

Het bankrekeningnummer van de VWM is:
NL07 INGB 0005 4537 19

De arm van Johannes de Doper

Over een nieuwsgierige monnik,
een ingemetselde vrouw en de
middeleeuwse relik in de Martinikerk

Lezing voor de Vereniging Vrienden Martinikerk
24 maart 2018, Martinikerk Groningen